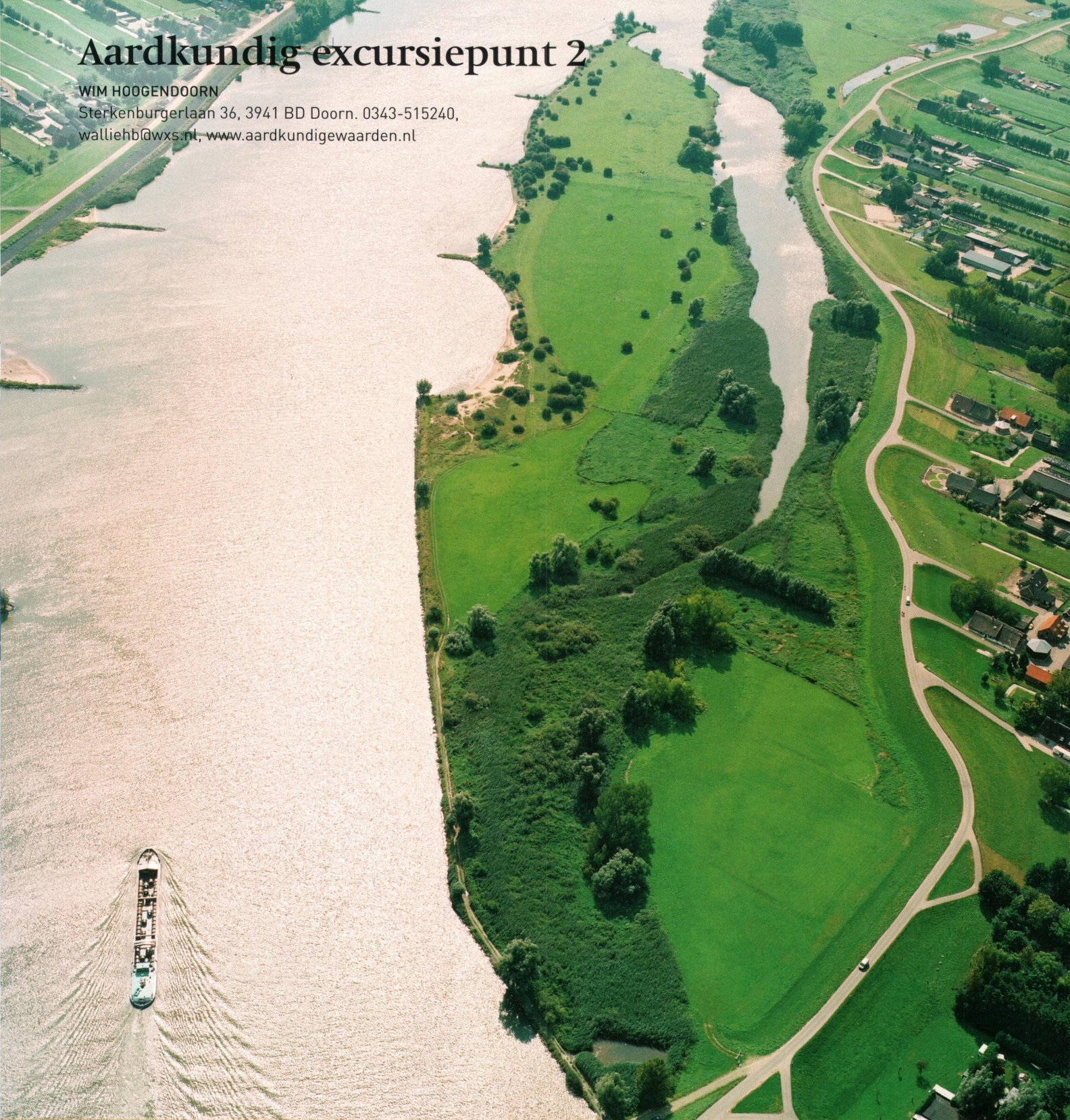

Aardkundig excursiepunt 2

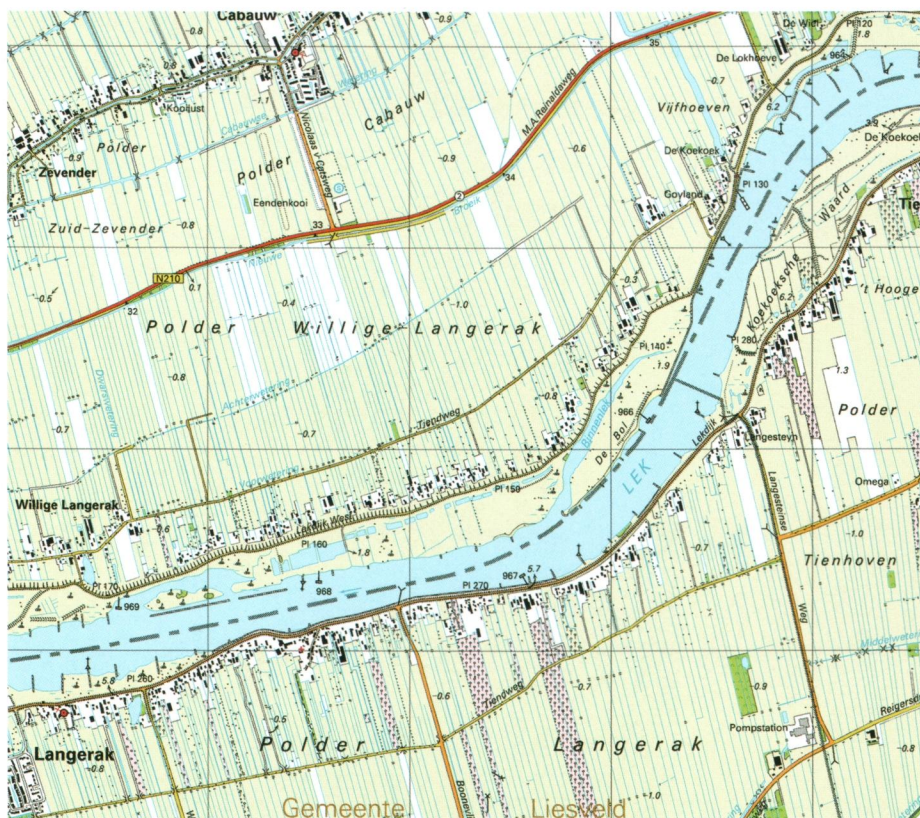
WIM HOOGENDOORN

Sterkenburgerlaan 36, 3941 BD Doorn. 0343-515240,
walliehb@wxs.nl, www.aardkundigewaarden.nl

HET EILAND DE BOL, DE BINNENLEK EN DE LEKWAARD

Afbeelding 2.
Topografische kaart
van het excursiege-
bied. Bron: Topo-
grafische Dienst,
Emmen.

Vorige pagina:
Afbeelding 1. Het
(schier)eiland De
Bol en de Binnenlek
liggen in de Lek
ter hoogte van het
boerderijlint van
Willige Langerak.
Het rivierduin op het
voormalige eiland is
goed te zien, evenals
de verlanding in
de Binnenlek, de
voormalige bedding.
Foto: BOHO-team.

Algemeen:

Na de benoeming van de Provinciale Aardkundige Monumenten Grebbeberg (1995; eigenaar: Utrechts Landschap), de Lange Duinen en de Korte Duinen (1997; eigenaar: Gemeente Soest), Zwerfsteneneiland Maarn (1999; eigenaar: Nederlandse Spoorwegen), Niënhof en Oostbroek (2000; eigenaar: Utrechts Landschap) en plantage Willem III (2000; eigenaar: Utrechts Landschap) lag het voor de hand te zoeken naar een potentieel Aardkundig Monument in het rivierklei- of veengebied van de provincie Utrecht. Daarnaast was het van belang te zoeken binnen de eigendommen van een van de grote groene terreinbeherende organisaties, die nog geen Aardkundig Monument bezaten. Uiteindelijk zijn het eiland De Bol en de Binnenlek in 2001 door de provincie in overleg met Staatsbosbeheer tot Aardkundig Monument benoemd. De Lekwaard hoort daar officieel niet bij. Toch wordt zij in het onderstaande ook besproken, omdat het interessant is om te zien hoe twee op het oog vergelijkbare schiereilanden een verschillende ontstaansgeschiedenis hebben.

Naam:

Eiland De Bol, de Binnenlek en de Lekwaard (Afb. 1 en 10).

Locatie:

Provincie Utrecht, Lopikerwaard, gemeente Lopik, Lekdijk West.

Bereikbaarheid (Afb. 2):

Vanuit Nieuwegein, Lopik of Schoonhoven naar de noordelijke Lekdijk rijden. Ter hoogte van Willige Langerak liggen De Bol, de Binnenlek en de Lekwaard in de uiterwaarden van de Lek. Het eiland De Bol is bereikbaar via een afrit van de winterdijk (Lekdijk West) naar de uiterwaarden ($x = 123,3$ en $y = 440,7$). De parkeermogelijkheden met de auto zijn zeer beperkt, omdat er op de Lekdijk niet geparkeerd mag worden. Een goed alternatief is om de auto in Schoonhoven of op het recreatieterrein Salmsteke te parkeren ($x = 126,3$ en $y = 441,7$) en dan te gaan lopen of fietsen. Dan valt er nog veel meer te genieten.

Toegankelijkheid:

De Lekwaard en de Binnenlek zijn prima vanaf de winterdijk te zien. De Lekwaard is (nog?) niet openbaar toegankelijk. Het eiland De Bol wel. Onderaan de afrit van de Lekdijk begint de uit basaltstenen opgebouwde strekdam (Afb. 3). Over deze strekdam kan het eiland bereikt en bewandeld worden. Er dient wel rekening mee gehouden worden dat de strekdam een aantal dagen per jaar, bij erg hoge waterstanden, onder water komt te staan. Dan is het eiland niet bereikbaar. Laat u ook niet verrassen door het getijdeverschil dat ter plaatse ca. 75 cm bedraagt.

Eigenaar:

Staatsbosbeheer.

Afbeelding 3. De strekdam waarmee het eiland De Bol aan de winterdijk is verbonden. Links rietgorzen. Foto: BOHO-team.

Wat is er te zien?

Vanaf de winterdijk hebben we een prima zicht op de getidekreeken van de Lekwaard en de Binnenlek bij het eiland De Bol (Afb. 4). Afhankelijk van het getij zien we smalle kreekjes kronkelend in een moddervlakte of brede beddingen. De beddingen zijn stroomopwaarts omzoomd door rietgorzen, waardoor het dichtslibben van deze voormalige rivierbeddingen bevorderd wordt. Langs het stroomafwaartse deel van de Binnenlek valt op, dat plaatselijk door erosie afkalving van de oevers (Afb. 5) en elders sedimentatie optreedt. Vanaf de winterdijk is het zicht op de Bol beperkt. Via de strekdam kunnen we het eiland betreden. Langs de rivierkant van het eiland zien we een complex rivierduinen liggen met een maximale hoogte van ca. 4 meter (Afb. 6). Opvallend is ook de bijzondere vegetatie op deze schrale zandgronden. Verder naar het zuidwesten lopend zijn de aardkundige waarden langs de rivierzijde van De Bol beperkt, omdat men ervoor gekozen heeft om hier stenen te storten als oeververdediging (Afb. 7). Als we na het bereiken van de zuidwestelijke punt van het eiland langs de kant van de Binnenlek teruglopen, hebben we aanvankelijk een mooi zicht op de getidekreek. Erosie en sedimentatie langs en in de bedding zijn hier prima te zien. Verderop wordt het zicht belemmerd door de rietgorzen.

Geogenetische en historische achtergrond

De mens heeft zo'n nadrukkelijke rol gespeeld bij het ontwikkelen van het eiland De Bol, dat het verstandiger is om de geogenetische en de historische achtergrond gelijktijdig te behandelen. Het eiland De Bol is gelegen in de Lek. De Lek is een relatief jonge rivier die pas na het begin van onze jaartelling is ontstaan. De rivier heeft

Afbeelding 4. De getidekreek de Binnenlek is prima te zien vanaf de winterdijk. Foto: BOHO-team.

Afbeelding 5. Plaatselijke afkalving van het eiland De Bol door de Binnenlek. Het hek dient om bezoekers van de wand af te houden in verband met nestelende oeverwaluwen. Foto: BOHO-team.

aanzienlijk aan kracht gewonnen door de langzame verzanding en uiteindelijke afdamming van de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede in 1122. Misschien was de verhouding tussen de sedimentlast (grind, zand en klei) en de waterafvoer in de 18e en 19e eeuw dusdanig dat er talrijke zandbanken in de rivier de Lek ontstonden, maar mogelijk speelden ook andere factoren een rol. Op oude rivierkaarten, zoals b.v. de 'Kaarte van de Lek, met de dijken, uitterweerden, zanden, hoofden, enz. strekkende van boven de vaart tot beneden Schoonhoven' (D. Hooft, 1738), zien we namelijk een scala aan zandbanken in de Lek. Ook in 1837 kunnen we op kaarten van Goudriaan (Afb. 8) nog diverse zandbanken in de rivier zien liggen. Het eiland De Bol heette overigens in 1738 nog de Slaapwerf. Deze naam hangt mogelijk samen met de zalmvisserij die hier toen beoefend werd.

Voor de scheepvaart waren deze obstakels uiteraard erg lastig. Daarom ging men in de 19e eeuw de bestaande kribben al verlengen en nieuwe aanleggen. Waar de rivierbedding breed was, werden min of meer evenwijdig aan de winterdijk strekdammen aangelegd. Door de versmalling van het zomerbed van de rivier ging de rivier in de diepte eroderen, waardoor diverse obstakels in de vorm van zandbanken werden afgebroken. Dat is ook in de omgeving van De Bol gebeurd. Op kaarten van rond 1890 staan bij Willige Langerak twee strekdammen aangegeven (Afb. 9). Bij normale waterpeilen stroomde de rivier voortaan alleen nog maar door de hoofdbedding, waardoor de bevaarbaarheid van de Lek verbeterde. Het eiland De Bol werd door de aanleg van een stekdam vanaf de winterdijk een schiereiland. De voormalige bedding tussen het eiland en de winterdijk kreeg de naam Binnenlek.

In de huidige situatie (Afb. 1 en 2) is duidelijk te zien dat tussen de noordpunt van het voormalige eiland en de winterdijk landaanwas heeft plaatsgevonden. Er is een

Afbeelding 6. De duinen van De Bol bij laag water vanaf de rivier gezien. Foto: BOHO-team.

Afbeelding 7.
Stroomafwaarts van de rivierduinen is het natuurlijke karakter van het eiland ernstig aangetast door verstening die in het verleden ter oeververdediging is aangebracht. Foto: BOHO-team.

kreek ontstaan die door getijde-Invloed nu eens vol staat en dan weer verandert in een smalle stroom temidden van een moddervlakte. De kreek of moddervlakte wordt stroomopwaarts omzoomd door rietgorzen die regelmatig door sedimentatie worden opgehoogd. Op sommige plaatsen is de aanwas door de mens al omgezet in weiland. In het stroomafwaartse deel neemt het aantal rietgorzen af en maakt plaats voor een afwisseling van landschappelijke vormen veroorzaakt door erosie en sedimentatie.

Links op afbeelding 9 is nog een tweede strekdam te zien, die door water omgeven wordt. Aan de zijde van de winterdijk is door aanwas tegen deze strekdam een schiereiland gevormd (Afb. 2 en 10). De twee schiereilanden die op het eerste gezicht misschien op elkaar lijken, blijken dus een totaal verschillende ontstaanswijze gehad te hebben. Deze tweede strekdam in de Lekwaard is niet openbaar toegankelijk, onder andere vanwege de aanwezigheid van een reigerkolonie in de bosschage op deze aanwas.

Op het schiereiland De Bol ligt aan de rivierzijde een zandige oeverwal. Nabij de noordpunt van het voormalige eiland is het zand van de zandbank en de oeverwal verstoven tot een complex van rivierduinen. In de uiterwaarden van de Rijn en de Lek zijn op de grens van kribben en uiterwaarden wel vaker kleine duintjes van circa één meter hoog te zien. Op Utrechts grondgebied is dit complex van rivierduinen door zijn omvang en hoogte bepaald uniek te noemen. Meer zuidwaarts is de oever versteend. Ter voorkoming van mogelijk schade door erosie is hier een grindrijke oeververdediging aangebracht.

Visie van de eigenaar / beheerder

Nico de Bruin is de boswachter van de beheerseenheid Hollandse Waarden van Staatsbosbeheer, waaronder De Bol, de Binnenlek en de Lekwaard vallen. De Bruin

Afbeelding 9.

Chromo-topographische kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1:25.000, blad nr. 484 Tienhoven verkend in 1888 en blad nr. 503 Langerak, verkend in 1889.
Bron: Topografische Dienst, Emmen

is tevreden met de verworven status van Aardkundig Monument. Het heeft de eerste jaren veel publiciteit met zich meegebracht en een flinke toename in het aantal excursies. Dat effect is nu langzamerhand weer uitgewerkt. Hij gebruikt de opgedane kennis over cultuurhistorie en aardkundige waarden graag tijdens de rondleidingen die hij geeft, zodat zijn gasten niet alleen getraakteerd worden op de mooie levende natuur. Van hem mag de natuur ook zijn gang gaan. Hij is niet bang voor mogelijke veranderingen ten gevolge van afkalving en sedimentatie. Bij het afgekalfde stuk op het eiland De Bol is een hek geplaatst, omdat oeverzwaluwen graag gebruik maken van de nestmogelijkheden in deze wand. Ook dient voorlopig nog rekening gehouden te worden met het 'voortgezet gebruik', dat een boer nog op een gedeelte van het eiland heeft. Bij de Lekwaard is de strekdam plaatselijk wat verlaagd om nieuwe landschappelijke processen een kans te geven.

Noot van de auteur: Het is voor groepen van minimaal 10 en maximaal 25 personen mogelijk om een excursie onder leiding van Nico de Bruin te maken. Deze duurt ongeveer 90 minuten en de kosten zijn ca. 35 euro per groep. Afspraken kunnen rechtstreeks met Nico de Bruin gemaakt worden via 06-20095775. Een aanrader!

Afbeelding 8. Goudriaan: Kaart van de rivieren De Boven- en Neder-Rijn, De Lek en De Nieuwe Maas van Lobith tot Brielle, blad 13, 1837. 1:10.000.

Afbeelding 10.

Het schiereiland langs de kaarsrechte strekdam in de nabijgelegen Lekwaard. De rietgorzen zijn goed herkenbaar door de lichte kleur. Foto: BOHO-team.

